

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Școala doctorală interdisciplinară
Domeniul de doctorat: Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT
- REZUMAT -

**PROZATORUL DE EXPRESIE
GERMANĂ DIN ROMÂNIA ANDREAS
BIRKNER: O ABORDARE
MONOGRAFICĂ**

doctorandă:

MARIA-MARCELA, DAN (căs. IVAN)

Conducător științific:

Prof.univ.dr.MARIA, SASS

Cuprins

1. Introducere.....	9
2. Scurtă prezentare a istoriei sașilor transilvăneni.....	13
3. Literatura de expresie germană din România.....	18
3.1. Definiția conceptuală a literaturii de expresie germană din România.....	18
3.2. Privire de ansamblu asupra caracteristicilor și filierelor de dezvoltare a literaturii de expresie germană din România.....	26
4. Andreas Birkner: Viața și opera.....	35
4.1. Etapele importante din viața sa.....	35
4.2. Etapele creației.....	38
4.2.1. Debutul literar și creația timpurie (1934-1944).....	38
4.2.2. Perioada postbelică (1945-1957).....	44
4.2.3. Perioada de creație după emigrarea în Germania (1966-1998).....	49
5. Andreas Birkner în dosarele Securității din România. Procesul scriitorilor (Brașov 1959).....	50
5.1. Observații preliminare.....	50
5.2. Contextul istoric și literar.....	53
5.3. Motive de arestare, punere sub acuzare și corpuri delictive.....	55
5.4. Desfășurarea procesului.....	70
5.5. Sentința.....	77
6. Tematică	80
6.1. Primele lucrări (1934-1944).....	80
6.2. Perioada postbelică (1945-1957).....	101
6.3. Opera târzie (1966-1998).....	106

7. Studii de caz privind opera narativă a lui Birkner.....	125
7.1. Observații preliminare privind abordările interpretative.....	125
7.2. Abordări semantice, imagologice, interculturale și ale reprezentării spațiului	136
7.2.1. Imaginea de sine și a Celuilalt în romanele <i>Die Tatarenpredigt (Predica tătarului)</i> (1973) și <i>Heinrich, der Wagen bricht (Heinrich, se rupe caleașca)</i> (1978) și în alte povestiri.....	136
7.2.2. Aspecte multi- și interculturale în romanele <i>Die Tatarenpredigt (Predica tătarului)</i> (1973) și <i>Das Meerauge (Ochiul Beiului)</i> (1976).....	175
7.2.3. Reprezentarea spațiului în nuvela <i>Der Brautschmuck des Sebastian Hann (Bijuteriile de nuntă ale lui Sebastian Hann)</i> (1958).....	196
8. <i>Das Land, wo deine Wiege stand</i> : concluzii și perspective.....	203
Bibliografie	210
Anexe.....	231

Cuvinte cheie: Andreas Birkner, biografie, perioade de creație, Procesul Scriitorilor din Brașov 1959, Transilvania, imaginea de sine și a Celuilalt, interculturalitate și multiculturalitate, reprezentarea spațiului

REZUMAT

Odată cu decernarea Premiului Nobel scriitoarei Herta Müller în 2009 și după ce Consiliul pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) a permis accesul autorilor de expresie germană din România la dosarele Securității, literatura de expresie germană din România a trezit din nou interesul publicului. Se face referire la prezența de secole a sașilor în Transilvania, la măsurile de discriminare de după 1945 și la regimul Ceaușescu, mai des la emigrație, mai rar la istoria sașilor din Transilvania și aproape niciodată la literatura sașilor transilvăneni. În septembrie 2010, a atras atenția și descoperirea activităților lui Pastior în cadrul Securității, precum și procesul înscenat din 15 septembrie 1959 pe motive de "proză neconformă cu regimul", în care cinci autori de limbă germană - Andreas Birkner (1911-1998), Wolf von Aichelburg (1912-1994), Georg Scherg (1917-2002), Hans Bergel (1925) și Harald Siegmund (1930-2012) - au fost condamnați la ani grei de închisoare și care este cunoscut în istoria literară de expresie germană din România sub numele de "Procesul scriitorilor de la Brașov".

Prezenta disertație este dedicată unui reprezentant al generației literare a sașilor transilvăneni postbelici și prozei sale, autor care, în calitate de cronicar al timpului, a prelucrat literar istoria zbuciumată a conaționalilor săi, a lumii lor și a schimbărilor cutremurătoare din comunitatea (sătească) a sașilor transilvăneni în secolul al XX-lea, surprinzând astfel diversitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă care caracterizează Transilvania.

Andreas Birkner a lăsat în urmă o operă cuprinzătoare, a cărei poziționare istorico-literară și inventar de materiale vor fi examinate mai detaliat pentru prima dată în cadrul unei disertații. Studii individuale de diferite dimensiuni despre Andreas Birkner au fost prezentate de Bergel (1989), Kessler (1985), Zach (1992), Windisch-Middendorf (1993), Petzold (2011), Wittstock (2015), Nicolau (2010 și 2012) și Sass (2015 și 2019), printre alții.

Disertația este structurată în **opt capitole** și abordează viața și opera lui Andreas Birkner, **primul capitol** al tezei prezentând cadrul conceptual al studiului.

Capitolul 2 oferă o scurtă prezentare istorică a colonizării sașilor transilvăneni și a dezvoltării demografice a minorității germane din România. Printre reperațiile istoriei de 850 de

ani a sașilor transilvăneni se numără asigurarea anumitor libertăți și privilegii pe teritoriul Regatului Ungar prin intermediul Diplomei Andreane (1224), înființarea Universității Națiunilor Săsești (1486) și, din 1542, reforma luterană, acceptată în unanimitate de către sași. Un alt moment de cotitură decisiv în istoria sașilor transilvăneni îl reprezintă valurile de emigrare care au avut loc în trei etape imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, ca urmare a învinuirii colective, deportărilor, exproprierilor, naționalizării și măsurilor de asimilare, începând cu mijlocul anilor '60, după stabilirea relațiilor diplomatice cu Germania și până după căderea regimului comunist în 1989, astfel încât numărul sașilor transilvăneni rămași în România s-a redus dramatic de la peste 750. 000 de persoane în perioada interbelică la aproximativ 36 000 în prezent (cf. Recensământului din 2011).

Capitolul 3 explorează statutul special al "literaturii de expresie germană din România" și, pornind de la contextul socio-istoric, pune în lumină posibilitățile de producție, particularitățile și evoluțiile literaturii de expresie germană din Transilvania și România. Discuția controversată despre termenul de "literatură de expresie germană din România" a fost abordată din două poziții. Pe de o parte, se pune problema dacă literatura de expresie germană din România trebuie înțeleasă ca parte a literaturii "germane", adică a literaturii "de limbă germană", sau ca literatură de sine stătătoare. Pe de altă parte, s-a discutat dacă termenul de "literatură de expresie germană din România" se poate referi doar la operele publicate în România între 1945 și 1989 sau include și scrierile autorilor care au emigrat din România după căderea comunismului în 1989. Când se discută despre literatura scrisă în limba germană în/din România, sintagma "literatură de expresie germană din România" s-a impus de la sfârșitul anilor 1960. O varietate confuză de termeni ("literatura germană din România", "a cincea literatură germană", "literatură insulară", "literatură marginală", "literatură a persoanelor strămutate", "literatură minoritară" sau "literatură regională") a încercat să țină cont de circumstanțele istorice, politice și culturale particulare care au modelat această literatură, apărută în afara spațiului închis al limbii germane, ținând cont de statutul său special "între două literaturi naționale". Dincolo de particularitățile individuale, care se datorează naturii intelectuale, culturale, geografice a mediului respectiv și a circumstanțelor istorico-politice, se pot identifica direcții și conexiuni de dezvoltare istorică și supra-regională care au dus la perceperea funcției de punte a acestei literaturi după fondarea statului român.

Luând în considerare contextul în care a fost creată literatura de expresie germană din România, lucrarea prezintă câteva trăsături ale acesteia: „imaginea de sine specială” a autorilor ca purtător de cuvânt al unei comunități și preluarea subiectelor istorice cu caracter regional, deoarece, după 1945, această literatură a fost, *de asemenea*, instrumentalizată ca propagandă de către conducătorii politici. În plus, registrul tematic s-a extins odată cu înaintarea ideologizării tuturor zonelor după preluarea puterii de către regimului comunist, începând cu anii 1970. Cauzată de deraieri istorico-politice și sensibilități colective, această literatură tematizează concepte precum „acasă” și „pierderea patriei”, povara colectivă, măsurile represive și dispozițiile cultural-politice ale aparatului de stat, constrângerile ideologice și controlul cenzurii, revoltele demografice și politice precum și integrarea și afirmarea în „patria nouă”. Emigrarea actorilor și mediatorilor importanți pentru scena culturală și literară, scăderea numărului de cititori de limbă germană și blocajele financiare au avut consecințe dramatice pentru literatura de tradiție în limba germană din România. Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre mutarea acestei literaturi într-o locație insulară lingvistică.

Următoarele trei capitole (4-6) oferă o perspectivă asupra biografiei, perioadelor de creație și conținutului prozei lui Birkner.

Capitolul 4 prezintă câteva etape importante din viața lui Andreas Birkner.

Andreas Birkner s-a născut la 15 august 1911 în satul Cincșor lângă Făgăraș, fiind cel mai mare dintre cei patru frați. După ce a terminat școala primară în satul natal, a urmat cursurile liceului Brukenthal între 1921 și 1925 și apoi ale Seminarului Teologic-Pedagogic pentru profesori al Bisericii Protestante CA din Sibiu, unde a absolvit în 1930. Primul loc de muncă l-a avut la Craiova, unde a obținut un post de învățător în toamna anului 1931, când abia împlinise 20 de ani și unde a lucrat o vreme și ca director de școală. Birkner a trecut examenul de pastor în 1932 și a fost hirotonisit preot în același an, pe baza unei dispense de vârstă.

Între 1936 și 1941 a lucrat ca preot în mica congregație protestantă de 600 de suflete din Craiova. În 1941, Birkner a fost numit preot al parohiei protestante din Caransebeș (în Banat), iar din 1953 și-a continuat slujirea pastorală la Sibiu, unde a preluat parohia "Auf der Konradwiese".

După ce Birkner și-a făcut un nume în lumea literară, scrierile sale au trezit suspiciunile serviciilor secrete românești. Hărțuiala autorității de control l-a determinat pe Birkner să

schimbe parohia la Brateiu, lângă Mediaș, în 1957. La 23 iulie 1958 a fost arestat la Brateiu și transferat la Brașov. Împreună cu alți patru scriitori transilvăneni sași (Georg Scherg, Hans Bergel, Harald Siegmund, Wolf von Aichelburg) a fost arestat în 1959 ca principal acuzat în așa-numitul „Proces al scriitorilor de la Brașov”. După trei ani de închisoare la Codlea (1959-1960) și Gherla (1960-1962) și alți doi ani de domiciliu forțat în Bărăgan, a fost eliberat în aprilie 1964, în urma unei amnistii generale pentru deținuții politici. La începutul anului 1966, i s-a permis să emigreze în Germania împreună cu familia sa, stabilindu-se la Freiburg i. Br. Înainte de a părăsi țara, multe dintre scrierile și manuscrisele sale au fost confiscate și distruse. Până la pensionare, în 1980, Birkner a activat ca pastor la spitalul universitar din Freiburg. Andreas Birkner s-a stins în 1998, la vârsta de 87 de ani.

Opera literară a lui Birkner cuprinde povestiri, nuvele, eseuri, schițe, anecdote, romane și, de asemenea, câteva poezii, și poate fi clasificată din punct de vedere al creației în opere scrise în perioada de început (1934-1944), perioada postbelică (1945-1957) și după emigrare (1966-1998), în ordine cronologică. Andreas Birkner a publicat cinci romane, două volume de nuvele și trei volume de povestiri. Zeci de povestiri, nuvele, schițe, anecdote și eseuri au fost publicate în periodice de limbă germană din România până la emigrarea sa în Germania (1966), iar ulterior mai ales în *Siebenbürgische Zeitung*, *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* și în reviste bisericești. Birkner s-a ocupat doar sporadic de poezie. Moștenirea literară a lui Birkner a fost transmisă Institutului pentru Cultura Germană și Istoria Europei de Sud-Est (IKGS) din München de către nepotul lui Birkner, Claus Pilder, în jurul anului 2000 și a fost prelucrată în ianuarie/februarie 2015. Aceasta cuprinde patru cutii de arhivă cu 85 de manuscrise, dactilografii, copii, imprimate, corespondență și directoare. Moștenirea conține, de asemenea, două texte dactilografiate nedatate ale unui roman nepublicat, precum și numeroase texte dactilografiate ale unor povestiri, cu corecturi scrise de mână.

Perioadele de publicare - determinate de circumstanțele politice și de schimbările profunde din viața sa - sunt uneori foarte îndepărtate între ele. Prima etapă a operei sale literare se întinde pe o perioadă de 10 ani, de la debut (1934) până în anii războiului (1944). Birkner și-a publicat primele povestiri și poezii sub pseudonimul literar *Oinz Catiz* în revistele *Klingsor* (Brașov) și *Volk im Osten* (București). Birkner și-a făcut debutul în 1934 cu povestirea *Der Bauer sucht einen Rechtsanwalt* (*Țăranul își caută avocat*) în revista *Klingsor* din Brașov,

fondată și editată de Heinrich Zillich (1898-1998). Revista *Klingsor* (1924-1939) a fost cea mai importantă revistă culturală de limbă germană din Transilvania de după 1918, l-a apreciat pe Birkner ca fiind cel mai talentat tânăr scriitor. În total, Birkner este reprezentat în *Klingsor* cu șapte povestiri sub pseudonimul *Oinz Catiz*.

În perioada 1937-1942, Birkner a publicat mai multe schițe în *Siebenbürgisch-Deutsche Tageblatt*, precum și trei poezii și mai multe eseuri în *Kirchliche Blätter*, tot sub numele de *Oinz Catiz*. Alte povestiri apar în revista de propagandă a Grupului Etnic German din România *Volk im Osten. Die Zeitschrift des Südostens* (1940-1944). Această revistă avea un caracter politic clar, cu o puternică orientare național-socialistă. Începând din 1942, autorul nu mai folosește pseudonimul și își semnează scrierile cu numele civil.

În 1941, editura Hohenstaufen din Stuttgart publică prima sa nuvelă amplă, *Die Straße neben dem Strom*. Ultimele cărți publicate de Birkner înainte de sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial au apărut în 1944, o colecție de povestiri *Der gelbe Windhund* și primul său roman *Wind in der Tenne*, publicat tot de editura Hohenstaufen din Stuttgart.

În perioada postbelică (1945-1957), Birkner a fost reprezentat în revista *Neue Literatur* cu patru lucrări: nuvela *Aurikeln* (1957), două povestiri *Das Büffelauge. Aus dem Erinnerungsbuch „Farbenspiele des Herzens“* (1956), *Eine alte Geschichte. Adolf Meschendörfer zugeeignet* (1957) și o piesă de teatru *Gegen Morgen. Ein Bühnenstück in einem Aufzug* (1957).

După emigrarea lui Birkner în Republica Federală Germania au apărut în succesiune rapidă numeroase romane și colecții de povestiri. La șapte ani după ce a părăsit țara, cel de-al doilea roman al său, *Die Tatarenpredigt (Predica tătarului)*, a fost publicat în 1973. Birkner începuse deja să scrie romanul în timpul mandatului său de pastor în Brateiu (1957-1958). Tema literară a acestui roman a fost inspirată din timpul petrecut în închisoarea din Gherla (1960-1962). Al doilea volum publicat de Birkner în Germania a fost colecția de povestiri *Der lange Segen und andere Geschichten* (1975), urmată de romanele *Das Meerauge* (1976) și *Heinrich, der Wagen bricht* (1978). Ultima lucrare publicată de Birkner în timpul vieții a fost romanul *Spiele mit Nausikaa* (1981). Ultimele trei romane reprezintă un alt pas recunoscut în direcția detașării de tematica Transilvaniei, chiar dacă legăturile cu regiunea transilvană constituie substanța lui Birkner.

Capitolul 5 folosește dosarele serviciului de securitate românesc pentru a descrie contextul în care s-a desfășurat procesul scriitorilor de la Brașov din 1959, ilustrând motivele arestării, desfășurarea procesului și pronunțarea sentinței. Accentul este pus exclusiv pe Andreas Birkner, ceilalți patru co-inculpați fiind menționați doar în trecere.

Datorită posibilității de acces la dosarele Securității din perioada anterioară anului 1990, care a fost acordată prin înființarea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), este posibilă acum înțelegerea contextului procesului scriitorilor de la Brașov din 1959 și interpretarea acestuia din punctul de vedere al actorilor implicați, precum și o reconstituire mai detaliată a desfășurării procesului.

Pentru lucrarea de față, am consultat colecțiile de dosare ale Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS). Este vorba despre volumele 1-8 cu indicativul P000331, precum și două volume din dosarele cu indicativul 32477, care acum există doar ca rolă de film. Dosarele includ numeroase procese verbale de interogatorii, rapoarte medicale, procese-verbale de percheziție domiciliară, probe sub formă de scrisori, texte publicate și nepublicate și alte documente.

În așa-numitul "Proces al scriitorilor din Brașov", care a fost intentat celor cinci autori germani, Andreas Birkner a fost principalul acuzat, fiind desemnat cap de lot. Împreună cu Hans Bergel, Wolf von Aichelburg, Georg Scherg și Harald Siegmund, autorii au fost condamnați la un total de 90 de ani de muncă forțată și la privarea de drepturi civile. Factorul declanșator fusese o întâlnire în casa profesoarei și poetei germane Astrid Connerth-Wiesenmayer, care avusese loc la Sibiu în vara anului 1956, la care fuseseră invitați peste douăzeci de persoane, printre care scriitori cunoscuți, traducători, poeți, istorici literari. Serviciul de securitate a fost informat foarte repede despre această reuniune și a pus sub observație majoritatea participanților, acuzându-i de intenții conspirative și de dorința de a se angaja în activități subversive împotriva regimului. Astfel, Birkner și alți autori au intrat în vizorul Securității, după ce anterior fuseseră observați și scriitori recunoscuți care jucaseră un rol important pe scena literară în perioada interbelică: Erwin Wittstock (1899-1962), Herman Roth (1891-1959), Harald Krasser (1905-1981), Adolf Meschendörfer (1877-1963) și Bernhard Capesius (1889-1981).

În vara anului 1958, Birkner a fost reținut la Brateiu, unde era pastor la acea vreme. În următoarele câteva luni, Hans Bergel, Wolf von Aichelburg, Georg Scherg și Harald Siegmund

au fost arestați și transferați la Brașov pentru a fi interogați de Securitate. Arestul preventiv al lui Birkner a durat peste 14 luni, timp în care a fost supus la interogatorii repetate. În această perioadă, anchetatorii încercau să adune probe și să forțeze mărturisiri ce l-ar putea incrimina atât pe el cât și pe colegii săi de breaslă arestați. În timpul percheziției efectuate la 13 octombrie 1958 de către serviciul de securitate din Brașov la casa parohială din Brateiu, au fost confiscate mai multe dosare cu corespondența și documente personale ale lui Birkner. Lucrările literare ale lui Birkner au fost atașate dosarului intitulat „Corpuri Delicte” la rechizitoriul procesului care a avut loc în septembrie 1959. Tematica abordată în piesa de teatru într-un act *Die reiche Weinernte*, în nuvelele *Die Sau mit den sieben Ferkeln* și *Die drei Kugeln* și în schița *Der unselige Panait Pîșloagă* au constituit acuzațiile principale în procesul intentat lui Birkner. În mod surprinzător, și nuvela *Aurikeln* (1957), publicată și premiată cu un an mai devreme, a constituit probă în acuzare. Birkner a fost acuzat, de asemenea, de legături cu Heinrich Zillich, care trăia în străinătate din 1936 și care inclusese poemul *Besinnung* al lui Birkner în volumul apărut în Germania *Wir Siebenbürger (Noi, transilvănenii)* în 1949.

Procesul a avut loc la 15 septembrie 1959 la Brașov și a durat aproximativ 18 ore, cu scurte întreruperi. Procesul s-a desfășurat fără declarații ale martorilor apărării. Treisprezece persoane care făceau parte din cercul de prieteni sau cunoscuți ai inculpatului au fost chemate să depună mărturie.

Acuzarea s-a bazat, de asemenea, pe raportul de expertiză al unei comisii de experți care fusese însărcinată cu examinarea operelor literare. Din înregistrările interogatoriilor inculpaților reiese că atât vinovăția cât și condamnarea lor fuseseră deja stabilite înainte de proces, un lucru lesne de înțeles atât pentru cei implicați în proces cât și pentru auditoriu.

Procesul s-a încheiat fără pronunțarea în sală a sentinței. Inculpații, care între timp fuseseră încarcerați la închisoarea din Codlea, au fost informați de sentință abia la 24 decembrie 1959, cu toate că aceasta fusese deja pronunțată la 19 septembrie, adică la 4 zile după ziua procesului.

Pedepsele au fost extrem de grele. Pentru infracțiunea de „instigare împotriva ordinii sociale și agitație”, Andreas Birkner a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică și 10 ani de privare de drepturi civile. Cu toate acestea, niciunul dintre autori nu a fost nevoit să ispășească întreaga pedeapsă. În 1962, pedeapsa cu închisoarea pentru Birkner, Bergel și

Aichelburg a fost redusă la patru ani de închisoare sau a fost schimbată în domiciliu forțat. Datorită amnistiei generale pentru deținuții politici din 1964, cei trei autori au fost eliberați. Birkner a fost lăsat să plece în Germania împreună cu familia sa în 1966. Cu toate acestea, reabilitarea a avut loc abia în 1968. S-a dovedit că procesul înscenat avusese ca scop intimidarea populației germane (și nu numai). Unii dintre inculpați nici măcar nu se cunoșteau între ei în prealabil, așa că nu puteau să fi complotat împotriva statului ca și contrarevoluționari.

În total, opt ilustrații (inclusiv coperta dosarului lui Andreas Birkner, un extras din rechizitoriul din 12 august 1958, protocolul percheziției la domiciliu din 13 octombrie 1958, decizia privind prezentarea probelor din 10 august 1959, protocolul interogatoriului din 13 august 1965, un extras din declarația lui Astrid Connerth-Wiesenmayer din 18 martie 1959) completează capitolul.

Capitolul 6 explorează tematica operei lui Birkner, oferind o prezentare cronologică a lucrărilor din cele trei perioade de creație. Un domeniu tematic pe care Birkner îl abordează pe larg în primele sale scrieri este viața și comunitatea sătească a sașilor transilvăneni, care se bazează pe tradiții și obiceiuri bine ancorate și, mai ales, pe reguli stricte de conviețuire, care trebuie privite ca o condiție primordială pentru existența neîntreruptă a minorității. Toate evenimentele și întâmplările din sat se desfășoară conform modelelor și normelor impuse de tradiția seculară, cu participarea întregii comunități sătești. Birkner construiește juxtapunerea dintre mediul sătesc și cel urban pe baza polarității "viața la țară ideală - orașul ca loc al groazei". Birkner prezintă o imagine cuprinzătoare a lumii satului săsesc transilvănean, așa cum acesta se găsea în perioada interbelică. Pe parcursul întregii opere, el ridică un monument satului său natal Cincșor, care poate fi considerat un model al satului săsesc transilvănean. Ceasul din turnul bisericii-cetate apare ca un simbol al dănuirii comunității în acest teritoriu și constituie un reper în descrierea satelor săsești în întreaga operă a lui Birkner. Chiar dacă prima etapă de creație a lui Birkner coincide cu perioada de dinaintea războiului și cu anii de război, tematica războiului nu este abordată pe larg în povestirile sale. El este menționat doar în treacăt și servește mai degrabă la fixarea cadrului temporal în care se desfășoară acțiunea. În lucrările timpurii ale lui Birkner, tematica se concentrează pe constituirea relațiilor sașilor transilvăneni cu celelalte grupuri etnice care conviețuiesc în același spațiu geografic. Dintre aceste grupuri etnice, Birkner menționează cel mai des interacțiunea cu

comunitatea romă, care din punct de vedere istoric-politic și mai ales economic era mult mai legată de comunitatea sașilor transilvăneni decât românii. Chiar dacă principalele grupuri etnice (românii, sașii, țiganii) conviețuiesc separate fizic unele de celelalte, traiul în localități se desfășoară armonios, lipsit de conflicte majore. Un loc important în opera birkneriană timpurie îl ocupă binecuvântarea copiilor în familiile săsești din Transilvania și nu numai. Aceștia reprezintă baza perpetuării tradițiilor în acest spațiu.

În perioada postbelică (1945-1957), Birkner descrie soarta comunității săsești grav afectată de efectele războiului.

Din opera sa târzie (1966-1998), se remarcă romanul *Die Tatarenpredigt (Predica tătarului, 1973)*, care prezintă Transilvania într-o perioadă plină de convulsii pe plan politic, social și etnic. Birkner abordează un episod dureros din viața sașilor transilvăneni după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial: vinovăția colectivă, deportarea, deposedarea. Diversitatea multiculturală a regiunii transilvănene, coexistența diferitelor grupuri etnice care au trebuit să se adapteze la un nou mod de viață ca urmare a schimbărilor politice și sociale, se află în centrul operei. Birkner se concentrează în principal pe minoritatea cea mai afectată și pe care o reprezintă, sașii transilvăneni, pentru care perioada postbelică marchează un punct decisiv de cotitură în istoria lor.

Registrul personajelor lui Birkner include nu doar compatrioții săi, ci toate celelalte grupuri etnice care conviețuiesc și interacționează cu aceștia în spațiul multicultural și multiethnic al Transilvaniei. Indiferent dacă protagoniștii săi sunt reprezentanți ai sașilor transilvăneni sau ai altor grupuri etnice, Birkner critică în aceeași măsură slăbiciunile generale ale omului, astfel încât imaginea are întotdeauna multiple fațete.

În cel de-al treilea roman al său, *Das Meerauge (1976)*, Birkner și-a pus în valoare experiența de viață într-o operă narativă de o forță neobișnuită. Romanul, apărut la zece ani după plecarea lui Birkner în 1966 și la scurt timp după publicarea în Germania a operei principale a lui Birkner, *Die Tatarenpredigt (1973)*, abordează tema emigrării/evadării din România comunistă în anii 1960. Romanul are trăsături autobiografice și prezintă influența negativă a comunismului introdus de Uniunea Sovietică la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și consecințele devastatoare ale acestuia pentru patru prizonieri care au fost închiși ani de zile din motive politice și care au fost eliberați în 1964 prin amnistia generală pentru deținuții politici. Atmosfera de bază a romanului este caracterizată de sentimente de teamă și

neîncredere, declanșate de experiența traumatizantă a închisorii și de teroarea regimului comunist. La fel ca în *Die Tatarenpredigt* (1973), apar aici mai multe figuri de origini și caractere diferite, care, împreună, oferă o imagine a unei societăți sud-estice tipice pentru arta narativă a lui Birkner.

Cu *Heinrich, der Wagen bricht* (1978), Birkner se îndepărtează de subiectul său tradițional, chiar dacă legăturile sale cu Transilvania continuă să fie prezente în operele sale în proză. Acțiunea este plasată în anii '70 în Republica Federală Germania, într-un moment în care ideea și dorința de a emigra se cristalizează în mod clar în rândul sașilor transilvăneni și spre care aceștia fac un pas hotărâtor. Personajul Schenker, care apare în majoritatea romanelor lui Birkner și este alter ego-ul său literar, este unul dintre personajele principale din acest roman, ceea ce conferă vocii autorului o prezență suplimentară. În afară de o poveste de dragoste, romanul tratează viața sașilor transilvăneni care au emigrat în Germania. Cu un ochi critic și dintr-o perspectivă realist-pragmatică, Birkner prezintă o imagine neromanțată a acestora și oferă astfel cititorului o gamă largă de situații cu care comunitatea sașilor transilvăneni trebuie să se confrunte în noua lor patrie. Cu un fin simț al observației, Birkner explorează lumea interioară a personajelor sale și examinează transformările și emoțiile prin care trec acestea.

Volumul de povestiri *Der Teufel in der Kirche* (1980) cuprinde 15 povestiri ale căror personaje provin din diferite cercuri sociale și grupuri etnice. Birkner folosește numeroase artificii lingvistice pentru a modela narațiunea cu ironie mușcătoare, sarcasm amar, umor superior sau ilaritate inteligentă.

Datorită profesiei lui Birkner, nu este surprinzător că multe dintre personajele sale sunt preoți sau sunt asociate clericilor. Cu toate acestea, profesia nu este o garanție a valorilor morale. Birkner îi critică în aceeași măsură pe clericii protestanți, precum și pe reprezentanții altor confesiuni. Este remarcabil faptul că, în mai multe povestiri, personajele principale nu sunt sași transilvăneni, ci români și maghiari. Devine evident că Birkner le acordă astfel românilor același statut ca tuturor celorlalte etnii care trăiesc pe teritoriul României.

Ultima carte publicată de Birkner în timpul vieții este romanul *Spiele mit Nausikaa* (1981). Acțiunea romanului este plasată pe insula italiană Ischia, pe a cărei plajă s-ar putea să se fi petrecut episodul Nausikaa. Birkner abordează aici tema unei crize conjugale. Chiar dacă

Birkner se abate mult de la narațiunile sale anterioare prin alegerea decorului, Transilvania ocupă totuși un loc important.

În roman, Birkner renunță la personajul Schenker, care a apărut ca alter-ego în toate romanele sale scrise în Germania (*Die Tatarenpredigt, Das Meerauge, Heinrich, der Wagen bricht*). Rolul acestuia este preluat de Probst și Clamer, personaje ce exprimă atitudinea minorității săsești emigrate față de fosta lor patrie, Transilvania. Prin cele două personaje, Probst și Clamer, Birkner conturează o imagine ambivalentă care ilustrează atitudinea lui Birkner față de Transilvania. Pe de o parte, pentru Probst, Transilvania, țara sa natală, înseamnă locul care i-a format identitatea, i-a oferit orientare și un sentiment de siguranță. Sentimentele puternice de apartenență și siguranță l-au determinat să își stabilească fosta sa patrie ca punct de referință pentru restul vieții sale. Pe de altă parte, Clamer descrie o imagine a Transilvaniei care "nu mai există de mult timp" (Nausikaa, p. 296). Preluarea puterii de către comuniști după cel de-al Doilea Război Mondial a adus schimbări dramatice în viața sașilor transilvăneni, ei nereușind să se identifice cu noua orânduire stabilită de acest regim. Cele două figuri opuse, Clamer și Probst, întruchipează trăirile sașilor transilvăneni în procesul de decizie în ceea ce privește emigrarea. Pe de o parte, sunt cei care au fost direct afectați de măsurile represive ale noului regim prin persecuții și încarcerări. Pe de altă parte, este prezentată categoria sașilor care au sperat într-o situație economică mai bună în Germania.

Mulți dintre emigranți nu sunt conștienți de consecințele emigrării. În noua lor patrie, ei se așteaptă să își continue viața transilvăneană în condiții economice mai bune, însă realitatea este sumbră. Acest lucru nu se întâmplă pentru că Germania nu îi ajută în procesul de integrare, ci pentru că sistemul capitalist funcționează după principii și valori complet diferite față de cele cu care sașii erau obișnuiți. Sentimentele de apartenență și coeziune menționate anterior, care au asigurat existența comunității timp de secole, sunt în curs de disoluție în Germania. Valorile tradiționale sunt înlocuite de valori economice, iar comunitatea sașilor emigrați se destramă.

Capitolul 7 este dedicat unor studii de caz din activitatea lui Andreas Birkner. Întrucât Birkner abordează în mare parte teme transilvănene în romanele și povestirile sale și oferă astfel o imagine diversă a Transilvaniei și a tuturor grupurilor etnice care conviețuiesc în această zonă geografică, din punct de vedere imagologic, natura imaginilor despre sine și ale Celuilalt vor fi examinate mai detaliat în cele trei romane *Die Tatarenpredigt* (1973), *Das*

Meerauge (1976) și *Heinrich, der Wagen bricht* (1978), precum și în alte trei povestiri selectate (*Das schöne Mädchen aus Mogosch*, *Baba Chiva*, *Der abgedankte Räuberhauptmann*) (1980), fiind luate în considerare și abordările interculturale. Întrucât recurgerea la spații diverse joacă un rol important în interpretarea textelor narative, analiza operei va fi completată și de o examinare a reprezentării spațiului în nuvela *Der Brautschmuck des Sebastian Hann* (1958/2002), publicată postum.

Alegerea povestirilor menționate mai sus, din 1980, poate fi justificată de faptul că autorul, ca reprezentant al comunității transilvănene săsești, îi are ca protagoniști doar pe români. Deoarece în aceste narațiuni nu apar alte grupuri etnice (de exemplu maghiari, evrei, țigani), putem presupune că imaginea de sine este reconstruită din perspectiva autorului ca membru al minorității sașilor transilvăneni, în timp ce imaginea Celuilalt este întruchipată de români. Reflecțiile se referă la întrebări fundamentale care sunt puse în discuție în contextul investigațiilor imagologice. În primul rând, ele pivotează în jurul întrebării despre cum este tematizat și reprezentat Celălalt.

În același timp, lucrarea își propune să examineze dacă particularitățile etnice specifice naționale sunt recognoscibile în narațiunile lui Birkner, dacă ele își mențin valabilitatea sau pot fi infirmate. În plus, analiza operei încearcă să ofere răspuns la întrebarea despre ce stereotipuri etnice sunt documentate, natura lor (pozitive/negative) și - în cele din urmă - cum poate fi justificată atitudinea (neechivocă) a autorului față de ceilalți.

Identificarea și clasificarea unor trăsături remarcabile din proza lui Birkner este precedată de explicații teoretice ale unor concepte centrale care abordează contribuția literaturii la înțelegerea de sine a unor popoare care împart un spațiu geografic comun de-a lungul secolelor. În primul rând, semnificația "autoimaginilor" și a "heteroimaginilor" este înțeleasă în viziunea lui Hugo Dyserinck în 1966. Potrivit lui Dyserinck (2015: 57), explorarea lor este oportună deoarece sunt esențiale pentru înțelegerea și interpretarea unei opere literare. Ambele concepte pot fi înțelese aici în interacțiune directă, în care "sinele" este întotdeauna folosit ca un etalon pentru a-l judeca pe "Celălalt", iar percepția alterității este modelată de stereotipuri, prejudecăți și clișee. În legătură cu aceasta, fenomenul de "interculturalitate" este discutat ca schimb și întâlnire între culturi, conceptul de "al treilea spațiu" al lui Homi K. Bhabba (2007) fiind folosit ca spațiu hibrid pentru spațiul de suprapunere dintre cele două culturi. În acest al treilea spațiu, au loc transformări în care se

întâlnesc ceea ce este propriu și ceea ce este străin și se generează procese de schimb intercultural.

Analiza operelor confirmă faptul că multe stereotipuri despre români și țigani se regăsesc și în opera lui Birkner. Cu toate acestea, contrar stereotipului larg răspândit despre români, conform căruia hărnicia nu este una dintre virtuțile lor, Birkner zugrăvește o cu totul altă imagine a românilor în povestirile sale. Stereotipul despre frumusețea femeilor din România și atitudinea relaxată a acestora față de sexualitate se confirmă, la fel ca și tendința bărbaților de a bea prea mult alcool. Autorul adoptă o poziție ironică față de români atunci când vine vorba de religia sau superstițiile lor.

Birkner nu are prejudecăți față de alte grupuri etnice, ceea ce se poate observa cu ușurință din textele ale căror personaje principale nu sunt sași transilvăneni. Originea etnică nu joacă niciun rol pentru Birkner, chiar dacă simpatia sa față de compatrioții săi răzbate foarte clar. Mult mai importante pentru el sunt umanitatea și faptul de a fi om. Își descrie personajele cu mult umor și, uneori, cu o ironie mușcătoare, fără a omite slăbiciunile umane și defectele de caracter.

Dacă aruncăm o privire asupra biografiei lui Birkner, ne putem da seama că biserica și reprezentanții acesteia ocupă un loc important în majoritatea povestirilor și în toate romanele sale. Mulți dintre clericii care apar ca și personaje principale în opera lui Birkner aparțin diferitelor confesiuni și conturează imagini ale respectivelor biserici (în mare parte ortodoxă) văzută din perspectiva unui pastor protestant.

Interpretarea operei narative a lui Birkner din perspectiva suprapunerilor interculturale dezvăluie trăsături caracteristice și ale altor autori transilvăneni: Dincolo de contextul istoric de proveniență a operelor, comparația sașilor transilvăneni cu alte grupuri etnice din Transilvania are rolul de a sublinia identitatea și alteritatea. Acest lucru are ca rezultat o abordare fructuoasă a identificării imaginilor de sine și ale Celuilalt care sunt transpuse prin opere. În acest fel, autorul este cu siguranță preocupat de instrumentalizarea imaginii consolidate a sașilor transilvăneni pentru păstrarea identității în vremurile sumbre în care existența lor era amenințată. De asemenea, este evident că imaginea de sine a sașilor transilvăneni, precum și alte imagini străine corespund ideilor tradiționale. Imaginea sașilor transilvăneni este cea a unui popor care a fost pus la grea încercare de evenimentele politice și care a încercat să-și continue viața în circumstanțe schimbate.

Birkner abordează, de asemenea, aspectele multi- și interculturale dincolo de granițe, concentrându-și atenția și asupra sortii compatrioților săi care au emigrat deja. În acest fel, cititorului nu i se prezintă o imagine uniformă, ci - ceea ce este tipic pentru Birkner - părerea despre emigrație se dovedește a fi ambivalentă. Pe de o parte, sunt consemnate situații care indică faptul că unii dintre sașii transilvăneni emigrați s-au adaptat cu ușurință la societatea germană și la modul de viață al acesteia; pe de altă parte, autorul abordează aspecte precum deșurubarea și pierderea patriei.

Unele elemente importante ale interculturalității se regăsesc și la nivel lingvistic. Autorul folosește din abundență elemente de limbă străină, conferind astfel textului vivacitate și expresivitate poetică. Ca mijloc de caracterizare a personajelor și pentru a obține o autenticitate sporită, autorul încorporează cu generozitate vorbirea dialectală.

Întrucât reprezentarea și interpretarea spațiilor ca o componentă a textelor literare a beneficiat de o atenție sporită în secolul al XX-lea, discuția despre crearea și reprezentarea spațiului literar în nuvela lui Birkner *Der Brautschmuck des Sebastian Hann* (1958) se bazează pe abordările teoretice ale lui Jurij M. Lotman (1973).

În narațiune, numele orașului nu este menționat, dar prin referențierea geografică explicită nu este dificil pentru cititor să identifice orașul Mediaș ca fiind locul de desfășurare a narațiunii. În text, Birkner folosește adesea denumirea generică de "orașel". O posibilă explicație pentru omiterea numelui orașului Mediaș ar putea fi legată de faptul că Birkner nu dorește să lege subiectul sensibil al corupției abordat de o localitate concretă; mai degrabă, el este preocupat să pună în prim-plan cazul de corupție, care ar fi putut avea loc și în alt loc. O privire asupra biografiei lui Birkner dovedește că autorul cunoștea bine topografia orașului Mediaș. Indicațiile personajelor și localizarea clădirilor corespund realității extraliterare. Prin raportarea la spații fizice concrete, care este de altfel o caracteristică principală a reprezentării spațiului în toate operele sale, Birkner stabilește cadrul topografic în care personajele sale se mișcă și acționează, îndeplinind astfel o condiție importantă pentru aplicarea teoriei lui Lotman (1973).

În ultima parte a tezei (**capitolul 8**), sunt prezentate cele mai importante rezultate ale analizei și sunt consemnate câteva abordări pentru cercetări ulterioare. Din cauza situației istorico-politice, lucrările lui Birkner au fost publicate în etape. La examinarea operelor complete, se pot identifica trei secțiuni care se deosebesc în mod clar una de cealaltă din

punct de vedere temporal și al conținutului. Tematica abordată coincide cu evenimente decisive din viața lui Birkner.

Fără a avea pretenția de a oferi o analiză completă asupra operei lui Birkner, trebuie să aducem un omagiu artei sale narrative, plăcerii sale pentru descrierea detaliată precum și pentru amploarea ramificării intrigii. Numeroasele acțiuni secundare și digresiuni duc la o desfășurare supradimensionată a materialului, care în unele locuri solicită foarte mult cititorul.

Datorită publicării în revistele de propagandă nazistă, am putea fi înclinați să credem că Birkner a avut legături strânse cu mișcarea național-socialistă. Acest lucru nu a putut fi confirmat în analiza lucrărilor. O analiză critică a operei timpurii a lui Birkner nu poate fi realizată decât în strânsă legătură și luând în considerare situația istorică și socială din acea perioadă.

O parte importantă din opera birkneriană reprezintă prelucrări literare ale perioadei petrecute în închisoare, care l-a marcat pentru tot restul vieții. Experiențele și percepțiile personale înglobate în tematica scrierilor sale formează materialul principal pe care îl prelucrează și adaptează cu o deosebită măiestrie narativă. În mod surprinzător, el nu și-a pierdut simțul umorului indiferent de situație.

După schimbările din anii 90, Birkner manifestă reticență în a ieși în public în ultimii ani de viață, ce se datorează, pe de o parte, stării sale precare de sănătate și, pe de altă parte, dorinței sale de discreție. Interzis până în 1989 în România, țara sa natală, de care s-a simțit strâns legat de-a lungul vieții, Birkner a sperat la o largă audiență și recunoaștere după plecarea din țară, dar aceasta nu s-a extins dincolo de cercurile celor care au emigrat din Transilvania și România. Cu toate acestea, Birkner ocupă un loc important în literatura de expresie germană din România din perioada postbelică.

Principalul său merit constă în primul rând în faptul că în povestirile și romanele sale și-a asumat rolul de cronicar al timpului său, multe dintre operele sale fiind mărturii ale situației istorice și politice a sașilor transilvăneni de după cel de-al Doilea Război Mondial și până la și după valul masiv de emigrare.

În timpul dictaturii comuniste, serviciul secret românesc a spionat numeroși autori - Richard Wagner, Franz Hodjak, Joachim Wittstock, Gerhardt Csejka, Johann Lippert, William Totok, Horst Samson și alții. Pentru viitoarele cercetări, ar fi oportun - eventual din

perspectiva "insertiei" serviciilor secrete românești - să depășim intervenția puterii de stat în viața culturală și în producția literară, sever îngrădită de regulamentele de partid, și să ne îndreptăm spre alte experiențe fatidice ale autorilor transilvăneni sași sau ale comunității lor în perioada dictaturii și a celui de-al Treilea Reich. De asemenea, ar fi necesar să se acorde mai multă atenție scrierilor literare care au fost decisive în acuzarea din procesul scriitorilor din Brașov. Evaluarea altor materiale din arhivele CNSAS oferă, de asemenea, informații suplimentare privind contactele scriitorilor condamnați la Brașov în 1959 cu autori care activau în afara României.

Creațiile literare din perioada discutată aici sunt expresia unei anumite atitudini estetice, poetice și spirituale a minorității germane, ai cărei reprezentanți Andreas Birkner, ca și alți maeștri ai literaturii transilvănene săsești, au adus și ei o contribuție valoroasă la memoria imaginară a Transilvaniei.

În concluzie, se poate spune că Birkner rămâne fidel temei transilvănene, cu excepția ultimului său roman. Scriitorul plămădește în opera sa peisajul multiethnic al Transilvaniei într-un mod atât de abil și cu măiestrie, astfel încât lucrările sale prezintă o imagine completă a universului și coloritului din sud-estul Europei.

La **bibliografie** este atașată o **anexă** care conține o prezentare generală a lucrărilor lui Andreas Birkner, pe care am completat-o. O **altă anexă** conține indexul scrierilor din moștenirea literară, întocmit de Stefan Sienerth¹ și care poate fi consultat la adresa http://media.wix.com/ugd/1f1b7d_78b9c5ed6939457aa1c640e997b95b93.pdf.²

¹ Stefan Sienerth. În: Birkner, Andreas: Der Brautschmuck des Sebastian Hann. Erzählungen. Ediție îngrijită și cu un epilog de Hans Bergel. Cu un raport editorial de Stefan Sienerth. München: Südostdeutsches Kulturwerk 2002, pp. 275-280.

² Findbuch zu dem Nachlass von Andreas Birkner, editat de Joachim Schneider în colaborare cu Dr. Rainer Kramer (2015)